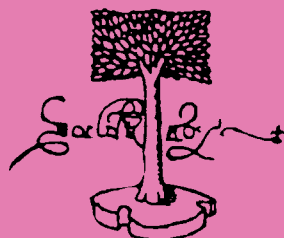

Año LV. urtea

135 - 2023

Urtarrila-ekaina

Enero-junio

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

Hazitik liliak

Zenbait ekarpen euskal ikasketen ikerketan

Olatz Leturiaga Angoitia
Aitor Lizardi Ituarte
Iñigo Urrestarazu-Porta
(editore gonbidatuak)

Sumario / Aurkibidea

Fontes Linguae Vasconum. Studia et Documenta

Año LV. urtea - N.º 135. zk. - 2023

Urtarrila-ekaina / Enero-junio

HAZITIK LILIAK. ZENBAIT EKARPEN EUSKAL IKASKETEN IKERKETAN

Olatz Leturiaga Angoitia, Aitor Lizardi Ituarte & Iñigo Urrestarazu-Porta
(editore gonbidatuak / editores invitados / guest editors)

Hitzaurrea

Olatz Leturiaga Angoitia, Aitor Lizardi Ituarte, Iñigo Urrestarazu-Porta 7

Itxurazko egonkortasun linguistikoa eta hazkunde indexikala Bermeoko (lako) aldagaian

Azler Garcia-Palomino 11

Euskararen intonazioaren aldakortasuna: monografiaren ekarpena

Varun DC Arrazola 53

Jarraitu aditzaren erregimen-aldaketa testu akademikoen argitan

Sergio Monforte 69

Urigoitiko hiztegitxoari buruz

Asier Gonzalez Casado 101

Lizarrako gazteak: euskararen erabileran oinarritutako hiztun berrien profilak

Ainhoa Pardina Arenaza, Mikel Pérez González 125

Ama idazleak *Aitaren etxea* (2019) eta *Amek ez dute* (2018) eleberrietan

Aitana Albisua-Ortiz 151

Espazioaren eta ibiliaren errepresentazioak Pello Lizarralderen bi eleberrietan

Asier Urkiza Sánchez 175

Orixeren *Mireio* (1930). Literatura proventzarraren eta euskal literaturaren arteko zubia

Maialen Fernandez Martinez 205

Euskarazko bideojokoen azterketa deskribatzailea lokalizazioaren ikuspuntutik

Itziar Zorrakin-Goikoetxea, Maitane Junguitu Drona 231

Idazlanak aurkezteko arauak / Normas para la presentación de originales /

Rules for the submission of originals 277

Euskararen intonazioaren aldakortasuna: monografien ekarpena

Variación entonativa en euskera: contribución de las monografías

---

Intonation variation in Basque: contributions in monographs

Varun DC Arrazola

Euskal Herriko Unibertsitatea, UPV/EHU

varun@ni.eus

<https://orcid.org/0000-0003-0525-3595>

DOI: <https://doi.org/10.35462/flv135.3>

Artikulua dirulaguntza publikoek ahalbidetu dute; egileak Europar Batasunaren *Horizon 2020* ikerketa- eta berrikuntza-programaren finantzaketa jaso du (*Marie Skłodowska-Curie* 840842 dirulaguntza-hitzarmena). Era berean, lana honako ikerketa-taldeen jardun honetan egin da: IT1396-19 (Eusko Jaurlaritza) eta GIU18/221 (UPV/EHU). Eskerrak eman nahi dizkiet Gasteizko eta Baionako lankideei, baita iruzkingile anonimoei ere.

Jasotze data: 2022/10/25. Behin-behineko onartze data: 2023/03/14. Behin betiko onartze data: 2023/05/10.

LABURPENA

Euskarak duen aldakortasuna ezagutzeko, tokian tokiko hizkeren deskribapen gramatikalak baitezpadakoak dira. Artikuluan, euskal hizkerei buruzko monografien datu-basea osatu, eta intonazioari ematen zaion lekua neurtu dut. Lan gehienek ez dute gaia lantzen, eta horrek mugatu egiten du intonazio-atlasak osatzeko aukera. Intonazioaren azterketak duen leku urria ulertzeko eta aitzinamenduak sustatzeko, intonazioak berezko dituen erronka batzuk identifikatu ditut. Azkenik, tokian tokiko soinu-esalditegiak biltzearen garrantzia nabarmendu dut.

Gako hitzak: intonazioa; prosodia; tipologia; euskal dialektologia.

RESUMEN

Para conocer la variabilidad del euskera, las descripciones de variedades lingüísticas locales son esenciales. En este artículo, elaboro una base de datos de monografías sobre las variedades del euskera, y mido el espacio que se le da a la entonación. La mayoría de los trabajos no abordan el tema, lo que limita la posibilidad de desarrollar atlas de variación entonativa. Para entender la escasa atención que se le dedica a la entonación, y para progresar en el estudio de su variabilidad, identifiqué algunos retos específicos. Por último, destacó la importancia de recoger corpus sonoros de frases en variedades locales.

Palabras clave: entonación; prosodia; tipología; dialectología vasca.

ABSTRACT

To understand the variability of Basque, descriptions of local linguistic varieties are essential. In this article, I compile a database of monographs on varieties of Basque, and measure the space given to intonation. Most works do not address the topic, which limits the possibility of developing atlases of intonational variation. In order to understand the scant attention given to intonation, and to make progress in the study of intonational variability, I identify some specific challenges. Finally, I stress the importance of collecting sentence-level sound-corpora in local varieties.

Keywords: intonation; prosody; typology; Basque dialectology.

1. SARRERA. 1.1. Intonazioa. 1.2. Aldakortasuna eta atlasak. 2. INTONAZIOA EUSKAL HIZKEREN DESKRIBAPENETAN. 2.1. Metodoa. 2.2. Emaitzak. 3. EZTABAIDA. 4. ONDORIOAK. 5. ERREFERENTZIAK. 6. ERANSKINA.

1. SARRERA

1.1. Intonazioa

Intonazioak esaldi-mailako esanahiari eragiten dio: baieztapena den, galdera den, zein galdera mota den, eta abar. Hizkuntza baten gramatikaren zati garrantzitsua dugu, beraz, intonazioa. Erabiltzen dituen baliabide akustiko nagusiak hauek dira: silaben doinua, intentsitatea eta luzera. Hitz-mailako azentua ere horrelako baliabideen bidez gauzatzen da; intonazioak, baina, ez du balio hitz-mailako esanahiak ezberdintzeko: maila lexikaletik goiti eragiten du, informazio-egitura antolatzeko, esanahi pragmatikoak bereizteko eta abarretarako.

Fonologiaren eremuan kokatzen dira biak (azentua nola intonazioa); hala ere, euskararen fonologiaren deskribapen gehienek fonemetan jartzen dute arreta. Euskal hizkerai buruzko azterlan xeheei esker, badakigu herri bakoitzean *ogia*, *ogie*, *ogiya*, *ogixe* eta beste erraten den, baina ez dakigu ogia eskatzeko galderaren doinua nola-koa den; ez dakigu zenbat eta nola aldatzen diren doinu horiek herriz herri. Egiari zor, badira euskal intonazioari buruzko lan batzuk, baina, ikerlari batek hizkera bat deskribatzeko lanari ekiten diolarik, zenbateko arreta eskaintzen dio intonazioari bertze alderdiekin alderatuta? Horra artikulua honen helburua: galdera horri erantzuna ematea.

Horretarako, euskal hizkerak deskribatzen dituzten monografien datu-base bat osatu dut, eta intonazioak duen tokia neurtu. Emaitzek erakusten digute idatzi, idatzi dela intonazioaz azken hamarkadetan, baina monografia gehien-gehienek iskin egiten

diotela. Horren ondorioz, zaila zaigu euskararen intonazioaren aldakortasunaren irudi osoa eta xehea izatea.

1.2. Aldakortasuna eta atlasak

Ezaguna da, eta maiz nabarmendu izan da, euskararen ezaugarriak aldatzen direla herri batetik bertzera; Joanes Leizarragaren (1506-1601) hitzetan: «bat bederak daki Heuskal Herrian kuasi etxe batetik berzera ere minzatzeko maneran zer diferentia eta dibersitatea den» (Leizarraga, 1571).

Edozein maila linguistikotan aurkitzen dugu dibertsitatea, morfosintaxian, lexikoan eta fonologian. Dibertsitate horren adibide eta isla garbia ditugu, adibidez, *Euskararen herri hizkeren atlasa* (Euskaltzaindia, 2008-2019). Atlasak erabilgarriak izaten dira aldakortasunaren neurria izateko: aldagai baten distribuzioa erakusten digute. Atlasak eta gisako azterketa tipologikoak bi multzo orokorretan sailka ditzakegu: zuzenekoak (inkestak oinarri) eta zeharkakoak (bibliografia oinarri).

Zuzeneko atlasak *ad hoc* eginiko inkestetan oinarritzen dira. Honako metodo orokor honi jarraitu ohi diote: galdetegi bat prestatu, eremu jakin bateko inkesta-puntuetan galderen erantzunak jaso, eta horiek mapetan grafikoki adierazi. Zeharkako atlasek, ordea, bilduma bibliografiko bat osatzen dute, eta bildumako lanetan bertan bilatzen dituzte intereseko aldagaiak. Bildumako argitalpenek, beraz, ez dute atlasa helburu; bertzelako helbururen batekin eginiko lanak dira, baina atlaserako baliagarri diren datuak dituzte.

Mota batek zein bertzeak bere indarguneak ditu. Bi dimentsio nagusitan azter ditzakegu metodoen arteko ezberdintasunak.

Batetik, konparagarritasuna-zehaztasuna dimentsioa dugu. Zuzeneko metodoa erabiliz, inkestak oinarri, testuinguru berdintsuan lortzen dira datuak, baina zehaztasunaren kaltetan etor daiteke homogeneotasun hori. Zeharkako metodoan, oinarrian monografiak egonik, datu aberatsagoak aurkitu ohi ditugu; egile ugariren ekarpenak nahasiz, ordea, konparagarritasuna murriz daiteke.

Bigarrenik, egingarritasunaren dimentsioa dugu: zuzeneko metodoan erabiltzen diren inkestek baliabide eta denbora gehiago behar izaten dituzte. Azken batean, zuzeneko metodoan ikerlana hutsetik abiatu behar da: diseinuarekin hasi, datu gordinak bildu, aztertu eta abar. Beraz, zeharkako metodoak eskakizun apalagoak ditu. Erran genezake inkesta bidezko atlasak ikerketa-talde osoa behar duela, eta bibliografian oinarritutako atlasak norbanakoak bideratzeko modukoa dela. Euskaltzaindiak argitaratu atlasak zuzeneko metodoaren emaitza da (langile eta urte andana baten emaitza), eta zeharkako metodoa darabilten lan ugariren artean Hualde & Gaminde (1998) aipa dezakegu, non bokal-interakzioen banaketa xehe aztertzen den.

Arestian aipatu bezala, euskarak aldakortasun dialektala du hainbat alderdi linguistikotan; prosodian ere zatikatze dialektal aberatsa deskribatu izan da, batez ere hitz

mailako azentuaz (Gaminde, 1998; Hualde, 1997). Prosodiaren bertze zutabe bat, intonazioa, alegia, aski ahantzia izan da urteetan zehar; zaila zaigu, beraz, jakitea zein den euskarak darabilen intonazio-egituren espektroa. Azken urteetan, zuzeneko metodoa erabiltzeari ekin zaio euskararen intonazioaren aldakortasuna aztertzeko; ikus, adibidez, Etxebarria & Eguskiza (2017). Dibertsitatea duten edo erakusten ahal duten parametroak inkesta bidez neurtzeko, baina, berebiziko garrantzia du euskal hizkera zehatzen intonazio-sistema xehe aztertzeak. Intereseko parametroak definitzeaz gain, eremu txiki bateko monografiak bide eman dezakete aldakortasunaren espektroa islatzeko, zeharkako metodoa erabiliz.

Monografiak erabilgarriak izanik ere, intonazioaren kasuan mugaturik gaudela irudi du. Artikuluaren abiatze-hipotesia, beraz, hau da: euskal hizkerari buruzko monografiak ez dute intonazioa aztertzen.

2. INTONAZIOA EUSKAL HIZKEREN DESKRIBAPENETAN

Azken hamarkadetan euskararen aldaera ugari xehe deskribatu izan dira (ikus Zuazo [2020] zerrenda baterako); bada, beraz, hipotesia egiaztatzeko materialik. Zenbatek heltzen diote intonazioari? Zein eremu dialektaletakoak dira? Atal honetan, jakintasun eta ezjakintasun horren neurri bat ematen dut.

2.1. Metodoa

Euskararen deskribapen gramatikaletan intonazioak duen pisua neurtzeko, euskararen aldaera jakin bat deskribatzen duten monografiak hartu ditut kontuan. Helburua aldakortasuna izaki, eremu geografiko murrizta aztertzen duten lanak aztertu ditut, hau da, herri bakar bateko hizkera edo eskualde txiki batekoak. Hori izan da laginean sartzeko lehenbiziko irizpidea. Herri bakar bat aztertzen dutenak asko dira; adibidez: *Aramaioko euskara* (Ormaetxea, 2005), *Beskoitzeko euskara* (Duhau, 1993), *Fruizko hizkera* (Uriarte, 1995). Eskualde bat edo herri-multzo bat aztertzen dutenak ere badira, adibidez: *Amiküze eskualdeko heskuara* (Camino, 2016), *Sakana erdialdeko euskara* (Erdozia, 2001), *Le Basque souletin nord-oriental* (Larrasquet, 1934).

Laginean sartzeko bigarren irizpidea luzera izan da: liburu-formatuko lanak bakarrik aztertu ditut. Bistan denez, erabaki hori hartzeak bazter uzten ditu bertzelako lanak (artikuluak, adibidez), nahiz eta horiek ere euskararen aldaera baten berri ematen ahal diguten. Tartean badira intonazioa bakarrik analizatzen duten artikuluak. Horrek esan nahi du, beraz, laginak ez duela islatzen zehatz-mehatz euskararen intonazioaz dakigun oro, edo idatzi den oro; helburu horretatik hurbilago da Elordietta (2012), euskal intonazioari buruzko ikerketaren *status quaestionis* bat eskaintzen baitu. Laginak islatu nahi duena, ordea, hau da: zenbateko arreta eskaintzen zaion intonazioari euskal hizkera baten argazkia (deskribapen gramatikala) egiten delarik. Helburu horrekin, eta lagin homogeen baten hobe beharrez, liburu monografikoak bakarrik aztertu ditut.

Horrelako monografiek, maiz, Franz Boas (1858-1942) antropologoaren trilogiari jarraitzen diote (Evans & Dench, 2008). Trilogiak erraten digu hizkuntza baten deskribapena emateko, hiru alderdi behar direla eman: gramatika, hiztegia eta testuak. Nire laginako lanek ez diete ber arreta eskaintzen hiru alderdiei. Antzeko izenburuen gibelean, badira hirurak jorrotzen dituztenak (adibidez, *Larresoroko euskara* [Epelde, 2004]), eta badira etnotestuak bakarrik biltzen dituztenak (*Astigarragako hizkera* [Furundarena, 1988]) edo bakarrik lexikoa biltzen dutenak (*Azkoittiko euskerie* [Castillo et al., 2001]).

Lagineko monografia bakoitzeko lau datu mota kodetu ditut, datu-base txiki bat osatuz:

1. Liburuaren metadatu bibliografikoak. BibTex formatuko fitxategia, oinarrizko datuekin: egileak, izenburua, argitaratze urtea eta abar.
2. Hizkerari buruzko datu geolinguistikoak. Zein herri edo eremu geografiko aztertzen duen lanak, eta euskararen zein dialektotan sailkatu izan den eremu hori (Zuazo, 2008).
3. Gramatikaren, hiztegiaren eta testuen presentzia. Trilogia boastarraren atal bakoitzak zenbat orrialde hartzen dituen (pisu erlatiboaren neurria izateko).
4. Intonazioari loturiko edukiaren presentzia. Zenbat orrialde eskaintzen zaizkio fonologia eta fonetika deskribatzeari? Horietatik zenbatek aztertzen dute hitz mailako azentua? Eta zenbatek esaldi mailako intonazioa? Deskribapen gramatikaletik kanpo, erabiltzen al da azentu diakritikorik testuen transkripzioetan edo hiztegiko sarreretan? Azkenik: eman al dute argitara hizkera horren soinu-grabaketarik (liburuarekin batera)?

Ikusten denez, lehenengo bi ezaugarri-multzoek lana identifikatzeko balio dute. Hirugarrenak ideia lausoa ematen digu lanaren ekarpen nagusiaz. Laugarrenak islatzen du zenbat ikas dezakegun hizkera horren intonazioari buruz, monografia aztertuz. Intonazioari eta azentuari buruzko analisi esplizituek emanen digute informaziorik aberatse-na, abstrakzio linguistikoaren bahetik pasata. Azentu diakritikoek oinarrizko xehetasun diskretuak ematen dizkigute: azentu lexikala edo muga-tonuak zein silabatan egon litezkeen. Azentu diakritikoen presentziak, baina, ez digu orokortze linguistiko osoa ematen. Azkenik, soinu-grabaketak informazio-iturri baliagarria izan daitezke; nahiz eta intonazioa deskribatzen duen abstrakziorik ez egon, nahiz eta analisi linguistikorik ez egon, bertze ikerlari batzuek alderdi prosodikoak aztertzeiko aukera eskaintzen dute.

2.2. Emaitzak

Guztira ehun bat monografia identifikatu ditut; datu-basean, zehazki, 98 sarrera daude artikularen argitaratze-datan, baina handituz doan kopurua da, liburu gehiagoren berri ukan ahala. Lagineko datu guztiak biltegi digital batean daude eskuragarri¹, eta

1 <https://github.com/vdca/doima>. Xehetasun bibliografikoez gain (*doima.bib* fitxategia), lan bakoitzak alderdi prosodikoei eskaintzen dien orrialde-kopurua zehazten da (*doima.tsv* fitxategia).

laburpen gisako taula artikulua eranskinean kontsulta daiteke. Monografia gehienek (% 56k) ez dute alderdi prosodikorik aztertzen (ikus 1. irudia); hau da, fonologiaren alorrean maila segmentala bakarrik aztertzen dute, baina ez azentua edo intonazioa. Prosodia aztertzen duten 43 monografietatik gehienek (% 78k) hitz-mailako azentua soilik jorratzen dute, eta 10ek baino ez diote intonazioari heltzen (hau da, prosodia aztertzen dutenen % 23k edo datu-base osoaren % 10ek). Horrek ez digu bermatzen aztertzen duten horiek azterketa sakonak egiten dituztenik, bistan da.

Ikus dezagun banaketa geografiko orokorra. Lagin osoaren erdiak baino gehiago (% 53) mendebaldeko euskalkiari buruzko lanak dira (ikus 1. taula). Ondorioz, ulertze-koa da euskalki horrek biltzea orrialde-kopuru handiena intonazioari buruz, baita prosodiari buruz ere. Hala ere, prosodia espresuki zenbatuta, hau da, intonazioa eta hitz mailako azentua batera harturik, zein pisu erlatibo hartzen du prosodiak fonologiari buruzko orrialdeetan? Zubererak eskaintzen dio pisu gehien, fonologiako orrialdeen % 33, eta mendebaldeko euskalkia dator hurrena: % 27.

1. taula. Lagineko monografien laburpen kuantitatiboa, euskalkiaren arabera sailkatuta²

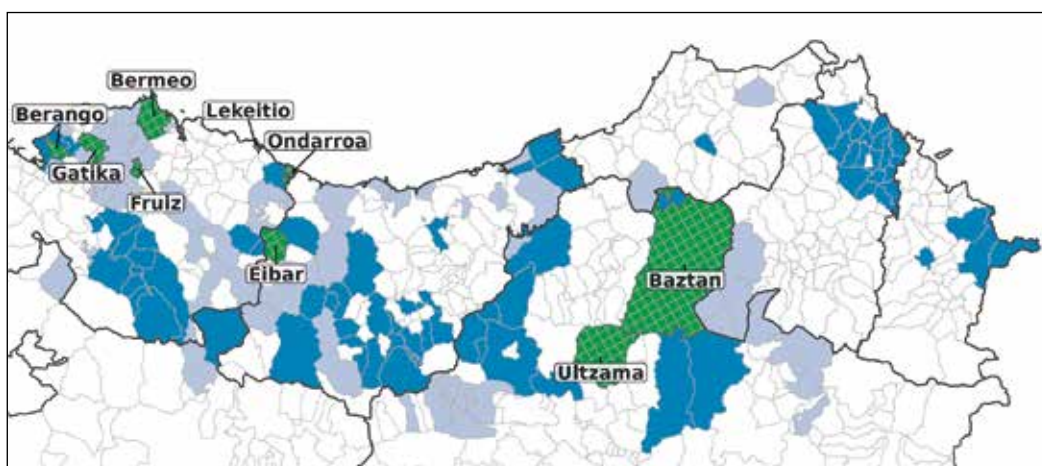
	Liburuak	Orriak	Fonologiaz	Azentuaz	Intonazioaz
Mendebaldekoa	52	18310	2298 (% 13)	429 (% 19)	183 (% 8)
Erdialdekoa	28	6517	565 (% 9)	70 (% 12)	-
Nafarrera	8	3532	993 (% 28)	59 (% 6)	7 (% 1)
Nafar-lapurtera	7	2603	219 (% 8)	25 (% 11)	-
Zuberera	3	881	39 (% 4)	13 (% 33)	-

Taularen azken bi zutabeetan (azentuaz, intonazioaz) diren orrialde-kopuruak behatuta, nabari da, prosodiaz dihardutelarik, hitz-mailako azentua aztertzen dutela gehien-gehienetan datu-baseko monografiek. Bortz euskalkietatik hiruk (zubererak, erdialdekoak eta nafar-lapurterak) ez diote orrialderik eskaintzen intonazioari; horrelakoetan, fonologia deskribatzea fonometara mugatzen da, kasu batzuetan hitz-mailako azentuari ere arreta eman arren. Hiru euskalki horietako hizkerak aztertzen dituzten monografiak 38 dira; fonologiari buruzko 823 orrialde biltzen dituzte guztira, horietako 108 hitz-mailako prosodiari buruzkoak. Dena den, hitz-mailako prosodia ez dute 38 monografiek aztertzen; 38 horietatik 21ek ez dute prosodiaz batera aipamenik egiten. Kasu bakar batean (Kamino & Salaberri, 2007), nahiz eta deskribapen gramatikalik ez jorratu (ez morfosintaxiaz, ez fonologiaz), azentu diakritikoak ematen dira, bai hiztegiko sarrera-hitzetan, bai ilustrazio-esaldietan; adibidez: «teléfonaz mintzátu ginjákoxon ihakóitzjan». Intonazioaren azterketarako baliaigarriak izan daitezkeen datuak aurkitzen dira, beraz, gramatika-ataletatik at.

2 Lehenbiziko bi zutabeetan, liburu eta orrialde kopurua ematen da. Hirugarren zutabeetan ikus daitezke fonologiari eskainitako orrialde kopurua eta ehunekoa. Azken bi zutabeetako ehunekoez hau islatzen dute, fonologiako orrialdeak oinarri harturik, zein proportziok jorratzen duten azentua eta intonazioa (hurrenez hurren).

Intonazioa aipatzen duten monografiak, hortaz, bi eremutakoak dira: nafarrera eta mendebaldeko euskara. Dena den, asimetria handia dugu bien artean: biziki guti da kigu nafar intonazioaz, eta gehiago mendebaldekoaz. Lagineko bi lanek aipatzen dute nafar intonazioa; batetik Salaburu (1984) dugu, Baztango hizkeraz, eta bertze alde batetik Ibarra (1994), Ultzamako hizkeraz. Guztira 7 bat orrialde baino ez dira, azaleko esaldi-doinu batzuk era inpresionistikoan deskribatzen dituztenak; baliotsuak, noski, baina murriztak.

Mendebaldean ditugu, beraz, intonazioa aztergai duten monografia gehienak; mendebaldeko hizkerak aztertu dituzten egileek jarri diote arreta gehien intonazioari. Zein da arreta horren neurria? Apala, baina euskal eremu osoan garrantzitsuena. Mendebaldeko 52 monografien artean, 8k heltzen diote intonazioari, 183 bat orrialde eskainiz. Mendebaldean ere, beraz, gehiengoak (monografien % 85ek) ez du intonazioa jorratzen. Ondorengo herri hauei buruz bederen esaldi-mailako intonazio doinu batzuk deskribatu dira (sartaldetik sortaldera ordenaturik): Berango (Gaminde, 2004), Gatika (Gaminde, 1997), Fruiz (Uriarte, 1995), Bermeo (Gaminde et al., 2012), Lekeitio (Hualde et al., 1994), Ondarroa (Rotaetxe, 1978) eta Eibar (Laspiur, 1999).

1. irudia. Lagineko monografien hedadura geografikoa³.

3. EZTABAIDA

Artikuluari osatu datu-basean ikusten da monografia gutik aztertzen dutela intonazioa, hamarretik batek baino ez. Guztira 200 orrialdetik beheiti dira, mendebaldeko euskalkian kontzentratuak. Orrialde-kopuruari ez zaio sobera garrantzi eman behar, formatu eta aurkezpen kontuak tarteko, baina joera orokorraren berri ematen ahal digute. Hutsuneak, bederen, agerikoak dira. Aitzinamendu handiak egin dira azken

3 Kolore argiz diren herrietako monografiak ez dute deskribapen prosodikorik; kolore ilunez diren horietan, hitz-mailako azentuari heltzen zaio, baina ez intonazioari; marrez estalirik eta herriaren izenarekin agertzen direnak dira intonazioa jorratzen duten bakarrak.

hamarkadetan euskal hizkeren ezagutza linguistikoaren gainean, baina hizkera horien intonazioaz dugun ezagutza ez da hein berean emendatu. Zergatik ote? Interes urrikoa, beharbada aldakortasun urrikoa, ote intonazioa? Edo, alternatiboki, zaila ote intonazioaren ikerketa? Ziurrenik bada gehiago bigarrenetik, lehenbizikotik baino. Zaila izatea baino gehiago, zaila gertatzen zaigula erran behar genuke; izan ere, tradizio urriagoak tresna analitiko gutiago eskaintzen dizkigu, formakuntza murriztagoa.

Euskararen intonazioa aldakorra dela agerikoa zaio edozein euskalduni. Inpresio informalez gain, bada ebidentziarik eremu geografikoaren arabera aldakortasuna badagoela iradokitzen duenik (Elordieta, 2003; Etxebarria & Eguskiza, 2017), baita profil soziolinguistikoaren arabera dela erakusten duenik ere (Gaminde, 2010). Gainera, belaunaldiz belaunaldi hizkuntzaren ukipen-egoera aldatzen ari da, bai erdara nagusiekiko (espainola eta frantsesa), bai eskolan eta komunikabideetan zabaltzen den batuarekiko edo norberaren etxekoa ez den euskalkiekiko. Ukipen-egoera horiek guztiek intonazio-transferentzia eta aniztasuna eragin dezakete.

Aldakortasuna egon badagoela, beraz, nabarmena da. Leizarragak aipatzen zuen egoera intonazioan ere nonbait gertatzen da; hau da, hiztunek maiz sumatzen dituzte aldaketa prosodikoak herri mugakideen hizkeretan. Irakur, konparazione, dialektologo batek Bidasoa inguruan jaso testigantza hau:

anitzetan erantzuna hauxe izan baita *ek idu(r)i du solasi(a)n ari di(r)ela kantari*. Honela, bertze herrietako grabazioak paratu dizkiegunean, lekuko gehienek kantari mintzatzeari argudiotzat zutela, maizkara asmatu dute hiztuna zein ibar edo eremutakoa zen. [...] Nonbait ere, dialektologialariari oraindik zientifikoki atzeman ezin diren prosodiaren aferek ihes egiten diote; ez, aitzitik, hiztun zenbaiten belarri finei. Hau zintzo aitortu beharrean gara (Zelaieta, 2005, 75. or.).

Arestian aipatu bezala, erraten ahal dugu, beraz, euskararen intonazio-aldakortasuna duela, baina ikerlariak zailtasunak izaten dituztela azaleko pertzepzioak paperean islatzeko. Intonazio-sistema bat behar bezala aztertzeko hainbat tresna metodologiko eta tekniko sortu dira azken hamarkadetan, eta ez dut hemen horren iruzkinik eginen (sarbide gisa, ikus Ladd [2008]). Litekeena da euskal hizkerak deskribatzen dituzten ikerlariak prestakuntza gabezia ukaitea arlo horretan, edota denbora- eta baliabide-mugak. Datu-baseko monografietan ohikoak dira honelako aipamenak: «Gramatika honetan ez gara hizkera doinuaz, azentuaz, arduratuko, horrek ikerketa berezi bat eskatzen duelako, eta ezarri nahi ditugun mugetatik kanpo gelditzen zaigulako» (Salaburu & Lakar, 2005, 33. or.).

Kontuak kontu, euskal hizkeren deskribapenen hutsune horretaz jabetzeaz gain, aitzina egiteko bideak behar genituzke bilatu. Horretarako, zailtasunen zertzelada bat emanen dut, xendraren bat urratzeko.

Ahoz ekoizten ditugun esaldiek doinuaren gorabehera ugari izaten dituzte. Nola deskribatu era koherente batean etengabeko gorabehera horiek? Badira bi erronka nagusi: intonazio-sistema batek ñabardura pragmatiko andana bat adierazten du, ñabardura

fonetiko andana baten bidez (Cangemi & Grice, 2016). Hizkera batean baliatzen den intonazio-sistema deskribatu nahi bada, esanahi pragmatikoak isolatu behar dira, batetik, eta doinu fonologikoak isolatu behar dira, bertze alde batetik.

Adibidez, *euria ari du* esaldia galdera bezala ahoska dezakegu, edo baieztapen bezala. Kontraste hori argia bada ere, galdera izatekotan, hainbat helburuz ekoitz dezakegu. Euria ari duen susmoa baldin badugu (azken astean gelditu gabe bota duelako), berresteko helburuarekin galde dezakegu, baiezko erantzuna espero dugularik; aitzitik, ideia-izpirik ez badugu (telefonoz ari garelako urruneko lagun batekin), bertze era batean galdetuko genuke (edo galdetzen ahal genuke). Galdera-moten arteko mugak uherrak izan daitezke maiz, eta intonazio-doinu bat edo beste erabil dezakegu ñabardura horiek adierazteko.

Bigarrenik, *continuum* fonetikoaren ere ez da aise diskretizatzen ahal (eta analisi fonologikoak kategoria diskretuetan, bereizietan, oinarritzen dira). Edozein esaldi harturik, etengabeko gorabeherak ditu oinarritzko maiztasunak. Egoera horren aitzinean, nola erabaki bi esaldik intonazio-doinu berdina darabilten ala ez? Azaleko deskribapena eginik, beharbada ondorioztatzen dugu bi esaldi hipotetiko doinu berdinarekin ebaki direla, adibidez beheko tonu batekin hasi eta goranzko tonu batekin bukatu. Oinarritzko maiztasunaren mugimenduak zehaztasun gehiagorekin deskribatuta ere, deskribapen fonologikoak aise utziko ditu alde batera pragmatikoki esanguratsuak diren intonazio-ñabardurak. Konparazione, bukaerako doinu-igoeraren tamainak harridura kutsua erants dezake, eta tonu-gailurra silabaren zein unetan ainguratzen den mezu bat edo bertze jaso dezake solaskideak.

Arazoen iturria ikusirik, hiru urratsetan antola dezakegu intonazioaren deskribatzea. Lehenik, esaldiak bildu behar dira, esaldi-mailako fenomenoak baita, nagusiki, intonazioa. Horrek erran nahi du, monografiaren helburua edozein izanik ere, biziki baliagarria litzatekeela esaldi-lagin bat grabatuta ukaitea. Bigarrenik, esaldi-bildumak bildurik, esalditegiak osatzen ahal ditugu; hau da, hiztegiak osatzen ditugun bezalaxe, esaldi-mailako soinu-corpus anotatuak behar genituzke eratu, esanahi pragmatikoak kodetuz (lehen erronka). Hirugarrenik, behin esanahi berdintsuko esaldi-multzo bat izanda, elkarren artean erkatu behar genituzke, doinu-kategoriak isolatzeko, eta doinuen gorabeheren ainguratze-silabak identifikatzeko (bigarren erronka).

Bistan denez, aski sinplifikatu dut prozesua eta bide-orri hori, sinplifikaturik aurkeztu arren, luzea eta korapilatsua izan daiteke. Hala ere, hizkeren deskribapenei ekiten dietenen artean kontzientzia zabalduko balitz esaldi mota askotarikoak jasotzeko garrantziaz, ekarpen preziatuak izanen lituzke euskararen eta intonazioaren ikerketak. Hizkuntzalaritza deskribatzailearen oinarria datuak dira, eta intonazioaren aldakortasunaren alorrak ere horixe behar du: esaldi konparagarrien multzoak.

Datu-bilketan jarri nahi dut fokua, beraz, hori baita azterketaren oinarria, eta hori baita ezagutza teoriko apalena eskatzen duena, erronka pragmatikoei/fonetikoei heldu aitzin. Lan dialektologikoen egile gehienek elkarriketen eta inkestean bidez biltzen dituzte datuak. Horrek aise ahalbidetzen du esaldi mota zehatzak erranaraztea (hau da,

elizitatzea), nahiz eta naturaltasunaren kaltetan izan daitekeen. Hala ere, bada bertze bide bat: esaldiak arrantzatzea audio edo soinu corpusetatik, hau da, Interneten aurkitzen ditugun telebista, irrati, *podcast* eta bertzelako hedabide biltegiak datuak. Kasu horretan, ez dugu beti atzematen ahalko bilatzen dugun esaldi-mota, baina litekeena da bat-batekotasunaren eta naturaltasunaren mesedetan izatea; horrelako corpusak erakusgarriagoak izan daitezke karrikako jardunarenak baino, nahiz eta hedabideetan hizketa zaindua ere aski ohikoa den. Metodo bakoitzak, beraz, bere indarguneak eta ahulguneak ditu.

4. ONDORIOAK

Artikulu honetan, euskal hizkeren buruzko monografiak aztertu ditut, intonazioak hartzen duen tokia neurtzeko. Lan gehienek ez dute gaia lantzen, eta horrek mugatu egiten du intonazio-atlasak osatzeko aukera.

Egoerari aurre egin nahirik, zailtasunen iturria identifikatzen ahalegindu naiz. Erronka teorikoei heldu aitzin, botila-lepo enpirikoa dugula defendatu dut: esalditegiak osatu beharrean gaude, analisiak egin ahal izateko. Esaldiak biltzeko bi metodo aipatu ditut (elizitatzea eta arrantzatzea), elkarren osagarri direnak. Beraz, baikor bukatu nahian, esalditegien sorkuntza bederen sustatu nahi nuke dialektologoen artean; horrela, pixkanaka-pixkanaka, intonazio-sistemen azterketa finduko dugu, eta haien aldakortasunaren espektroa osatuko dugu.

5. ERREFERENTZIAK

- Camino, I. (2016). *Amiküze eskualdeko beskuara*. Euskaltzaindia.
- Cangemi, F. & Grice, M. (2016). The importance of a distributional approach to categoricity in autosegmental-metrical accounts of intonation. *Laboratory Phonology: Journal of the Association for Laboratory Phonology*, 7(1), 1-20. <https://doi.org/10.5334/labphon.28>
- Castillo, V. del, Romo, J. A. & Giralt, B. (2001). *Azkoittiko euskerie*. Azkoitiko Udala.
- Duhau, H. (1993). *Beskoitzeko euskara*. Alinea.
- Elordieta, G. (2003). Intonation. In J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque* (72.-112. or.). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110895285.72>
- Elordieta, G. (2012). Euskal azentu eta intonazioari buruzko ikerketa: *status quaestionis*. In J. A. Lakarra, J. Gorrochategui & B. Urgell (arg.), *Koldo Mitxelena katedraren II. biltzarra* (389.-428. or.). UPV/EHU.
- Epelde, I. (2004). *Larresoroko euskara* [Doktore-tesia, UPV/EHU]. HABE. http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Irantzu_Epelde_TESI.pdf
- Erdozia, J. L. (2001). *Sakana erdialdeko euskara* [Doktore-tesia, UPV/EHU]. HABE. http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/jose_luis_erdozia.pdf

- Etxebarria, A. & Eguskiza, N. (arg.). (2017). *Bariazioa esaldien intonazioan*. UPV/EHU.
- Euskaltzaindia (arg.). (2008-2019). *Euskararen herri hizkeren atlasa*. 10 liburuki. Euskaltzaindia.
- Evans, N. & Dench, A. (2008). Introduction: Catching language. In F. K. Ameka, A. Dench & N. Evans (arg.), *Catching language, the standing challenge of grammar writing* (1.-40. or.). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110197693.1>
- Furundarena, J. J. (1988). *Astigarragako hizkera*. Astigarragako Udala.
- Gaminde, I. (1997). *Gatikako euskaraz*. Gatikako Gogoz Euskara Taldea.
- Gaminde, I. (1998). *Euskaldunen azentuak*. Labayru Ikastegia.
- Gaminde, I. (2004). *Berango berbarik berba*. Berangoko Udala, Bizkaiko Foru Aldundia & Eusko Jaurlaritza.
- Gaminde, I. (2010). *Bizkaiko gazteen prosodiaz, euskaraz eta gaztelaniaz*. Mendebalde Kultura Alkartea.
- Gaminde, I., Romero, A. & Legarra, H. (2012). *Gramatika eta hizkuntz bariazioa Bermeon*. Bermeoko Udala.
- Hualde, J. I., Elordieta, A. & Elordieta, G. (1994). *The Basque dialect of Lekeitio*. UPV/EHU.
- Hualde, J. I. (1997). *Euskararen azentuerak*. Gipuzkoako Foru Aldundia & UPV/EHU.
- Hualde, J. I. & Gaminde, I. (1998). Vowel interaction in Basque: A nearly exhaustive catalogue. *Studies in the Linguistic Sciences*, 28(1), 41-77.
- Ibarra, O. (1994). *Ultzamako euskararen azterketa* [Doktore-tesia, UPV/EHU]. H.A.B.E. http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Orreaga_Ibarra_TESIA.pdf
- Kamino, P. & Salaberri, P. (2007). *Luzaideko euskararen hiztegia*. Nafarroako Gobernua & Euskaltzaindia.
- Ladd, D. R. (2008). *Intonational phonology* (2. arg.). Cambridge University Press.
- Larrasquet, J. (1934). *Le basque souletin nord-oriental*. Chez l'auteur.
- Laspiur, I. (1999). *Eibarko euskeriaren deklinabidia eta entonaziñua*. Eibarko Udala.
- Leizarraga, J. (1571). *Iesus Christ gure iaunaren Testamentu Berria*. Pierre Hautin.
- Ormaetxea, J. L. (2005). *Aramaioko euskara (azterketa dialektologikoa)* [Doktore-tesia, UPV/EHU]. H.A.B.E. http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/jose_luis_ormaeetxea.pdf
- Rotaetxe, K. (1978). *Estudio estructural del euskara de Ondárroa*. Leopoldo Zugaza.
- Salaburu, P. (1984). *Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia: fonetika eta fonologia. II: arau fonologikoak*. Deustuko Unibertsitatea.
- Salaburu, P. & Lakar, M. (2005). *Baztango mintzoa: gramatika eta hiztegia*. Euskaltzaindia.
- Uriarte, J. A. (1995). *Fruizko hizkera: azterketa linguistikoa* [Doktore-tesia, Deustuko Unibertsitatea]. H.A.B.E. https://www.euskadi.eus/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Jon_Andoni_Uriarte_TESIA.pdf
- Zelaieta, E. (2008). *Baztan-Bidasoako hizkeren azterketa dialektologikoa*. Euskaltzaindia. https://www.euskaltzaindia.eus/dok/iker_jagon_tegiak/71750.pdf
- Zuazo, K. (2008). *Euskalkiak, euskararen dialektoak*. Elkar.
- Zuazo, K. (2020). Euskalkien sailkapen berriaz zenbait ohar. *FLV*, 129, 269-291. <https://doi.org/10.35462/FLV129.8>

6. ERANSKINA

Ondoko taulan, datu-basean kodetu ditudan argitalpenak zerrendatu dira. Azken bi zutabeetan ikus daitezke monografiaren orrialde kopurua (Or. guztira) eta intonazioari eskaini zaion orrialde kopurua (Or. intonazioa). Xehetasun gehiago lortzeko, biltegi digitala kontsulta daiteke⁴.

Egileak	Urtea	Izenburua	Or. guztira	Or. intonazioa
Agirrebeña & Elexpuru	2014	<i>Elorrixoko berbetia</i>	304	-
Agirrebeña, Alberdi, Mendiguren & Sarasua	2007	<i>Beasaingo euskara</i>	173	-
Agirrebeña, Maiz, Muniozguren, Sarasua & Zabaleta	2007	<i>Zarautz hizketan</i>	275	-
Agirrebeña, Sarasua & Zabaleta	2017	<i>Getaiko euskera</i>	186	-
Agirretxe Mitxelena & Esnaola Arbiza	2000	<i>Lezoko euskararen azterketa</i>	242	-
Agirretxe Mitxelena, Lersundi Ayestaran & Olaetxea Rodriguez	1998	<i>Pasaiaiko hizkera</i>	266	-
Altuna, Elortza & Zumalde	2014	<i>Oñatiko euskeria</i>	327	-
Apalauza	2008	<i>Imozko euskara</i>	228	-
Aramaio Elordi	2011	<i>Berriatuko euskararen zenbait alderdi</i>	368	-
Aranberri Odriozola	1996	<i>Ermua eta Eitzako euskara</i>	292	-
Arin, Apalategi Begiristain & Arruabarrena	1989	<i>Ataungo aho hizkuntzaren barne muinak</i>	506	-
Arretxe Perez	1994	<i>Basauriko euskararen azterketa linguistikoa</i>	468	-
Azketa Rike	2003	<i>Fikeko berbakera</i>	141	-
Azurmendi Albizu	1996	<i>Ataungo euskara</i>	148	-
Azurmendi Albizu	1998	<i>Zegamako euskara</i>	172	-
Barrutia Etxebarria	1996	<i>Bermeo eta Mundakako arrantzaleen hiztegia</i>	321	-
Beristain	2018	<i>Azpeitiko euskararen hiztegi dialektal bat</i>	102	-
Burgete & Gaminde	1991	<i>Otxandioko euskaraz</i>	193	-
Camino Lertxundi	1997	<i>Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa</i>	638	-
Camino Lertxundi	2016	<i>Amiküze eskualdeko heskuara</i>	809	-
Carrera Garmendia & García Uriarte	2005	<i>Legutiano aldeko euskara</i>	167	-
Coyos	1999	<i>Le parler basque souletin des Arbailles</i>	431	-
Del Castillo, Romo & Giralt	2001	<i>Azkoittiko euskerie</i>	127	-
Duhau	1993	<i>Beskoitzeko euskara</i>	155	-

4 <https://github.com/vdca/doima>.

Egileak	Urtea	Izenburua	Or. guztira	Or. intonazioa
Elexpuru Arregi	2004	<i>Bergara aldeko hiztegia</i>	767	-
Elortza, Garro, Ormaetxea, Garai & Plazaola	1999	<i>Arrasateko euskara</i>	247	-
Ensunza Aldamizetxebarria & Reguero Ugarte	2011	<i>Zizurkil aboz aho</i>	170	-
Epelde Zendoia	2004	<i>Larresoroko euskara</i>	350	-
Erdozia Mauleon	2001	<i>Sakana erdialdeko euskara</i>	517	-
Errazti Igartua	1994	<i>Iurreta elizateko euskara eta toponimia</i>	239	-
Etxabe & Garmendia	2003	<i>Zaldibiako euskara</i>	300	-
Etxebarria Ayesta	1988	<i>Zeberio-haraneko euskararen azterketa etno-linguistikoa</i>	428	-
Fraile Ugalde & Fraile Ugalde	1996	<i>Oiartzungo hizkera</i>	253	-
Furundarena Salsamendi	1998	<i>Astigarragako hizkera</i>	236	-
Gaminde	1989	<i>Leioako euskararen gramatikaz</i>	219	-
Gaminde	1991	<i>Abadiñoako euskaraz</i>	164	-
Gaminde	1992	<i>Urduliz eta Gatikako herri hizkeren azterketa linguistikoa</i>	1053	-
Gaminde	1992	<i>Urduliz ingeru, berbak eta bizimodu</i>	202	-
Gaminde	1997	<i>Gatikako euskaraz</i>	246	12
Gaminde	1999	<i>Bakio berbarik berba</i>	294	-
Gaminde	2000	<i>Zamudio berbarik berba</i>	430	-
Gaminde	2001	<i>Meñaka berbarik berba</i>	397	-
Gaminde	2001	<i>Arrieta berbarik berba</i>	381	-
Gaminde	2001	<i>Mungia berbarik berba</i>	429	-
Gaminde	2002	<i>Jatabe berbarik berba</i>	400	-
Gaminde	2004	<i>Berango berbarik berba</i>	414	14
Gaminde	2006	<i>Lezama berbarik berba</i>	396	-
Gaminde, Elgoibar, Goikoetxea, Sanz, Astobieta & Gaminde	2005	<i>Derioztarren euskara</i>	445	-
Gaminde, Romero & Legarra	2012	<i>Gramatika eta hizkuntz bariazioa Bermeon</i>	250	40
Garmendia & Etxabe	2004	<i>Ordiziako euskara</i>	191	-
Hualde & Bilbao	1992	<i>A phonological study of the Basque dialect of Getxo</i>	117	-
Hualde, Elordieta & Elordieta	1994	<i>The Basque dialect of Lekeitio</i>	314	13
Hurtado Mendieta	2001	<i>Goierriko eta Tolosalde hegoaldeko hizkerak</i>	200	-
Ibarra Murillo	1994	<i>Ultzamako euskararen azterketa</i>	748	3
Ibarra Murillo	2000	<i>Erroibarko eta Esteribarko hizkera</i>	273	-
Iglesias Chaves	2014	<i>Igorreko hizkeraren azterketa dialektologikoa</i>	466	-
Iturain & Loidi	1995	<i>Orioko euskara</i>	211	-

Egileak	Urtea	Izenburua	Or. guztira	Or. intonazioa
Izagirre	1970	<i>El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate y zonas colindantes</i>	248	-
Kamino Kaminondo & Salaberri Zaratiegi	2007	<i>Luzaideko euskararen hiztegia</i>	206	-
Labaka Usabiaga, Azurza Iraola & Bereziartua Iraola	1996	<i>Lasarte-Oriako euskararen azterketa</i>	105	-
Larrasquet	1934	<i>Le Basque souletin nord-oriental</i>	230	-
Larrasquet	1939	<i>Le basque de la Basse-Soule Orientale</i>	220	-
Larrañaga Igarza	1998	<i>Antzuolako hizkera</i>	361	-
Larrea Beobide & Rekalde Izagirre	2010	<i>Arratia inguruko hiztegia</i>	923	-
Lasa Agirrezabal	2004	<i>Urretxu eta Zumarragako euskara</i>	272	-
Laspiur Zabala	1999	<i>Eibarko euskeriaren deklinabidia eta entonaziñua</i>	174	24
Laspiur Zabala	1999	<i>Eibarrera jatorraren bidetik</i>	112	10
Legarra	2011	<i>Muxikako euskararen azterketa linguistikoa</i>	?	-
Lujanbio Begiristain	2013	<i>Goizuetako azentu-hiztegia</i>	86	-
Makazaga Eizagirre	2007	<i>Elgoibarko euskara</i>	351	-
Makazaga Eizagirre	2010	<i>Elgoibarko ahozko euskara</i>	624	-
Markaida, Markaida & Gaminde	1993	<i>Sopelako euskaraz</i>	226	-
Montoya Gaitero	2003	<i>Zugarramurdiko eta Urdazubiko euskara</i>	319	-
Mugarza Martinez	2006	<i>Mallabiko euskara</i>	395	-
N'Diaye	1970	<i>Structure du dialecte basque de Maya</i>	249	-
Olano	1998	<i>Areso eta Leitzako hizkerak</i>	395	-
Olano	2005	<i>Leitzako euskararen hiztegia</i>	443	-
Ormaetxea Lasaga	2002	<i>Aramaioko euskara</i>	208	-
Ormaetxea Lasaga	2005	<i>Aramaioko euskara (azterketa dialektologikoa)</i>	593	-
Pérez Bilbao	1991	<i>Bermeoko herri hizkera</i>	200	-
Rollo	1925	<i>The Basque dialect of Marquina</i>	170	-
Roman Bravo	2001	<i>Berrizko euskera</i>	111	-
Rotaetxe	1978	<i>Estudio estructural del euskara de Ondárroa</i>	715	36
Sagarzazu	2005	<i>Hondarribiko eta Irungo euskara</i>	126	-
Salaburu	1984	<i>Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia</i>	343	4
Salaburu & Lakar	2005	<i>Baztango mintzoa</i>	537	-
Salazar Larrañaga	2001	<i>Ugaoko euskara</i>	141	-
Sarasua Aranberri, Zenarruzabeitia Alonso & Agirrebeña Ubera	2005	<i>Eibarko euskara</i>	532	-

Egileak	Urtea	Izenburua	Or. guztira	Or. intonazioa
Txurruka Allika & Urbietza Aizpurua	2003	<i>Debako euskara</i>	197	-
UNED-Bergara	1988	<i>Bergarako euskera</i>	370	-
Ugarte Azurmendi	1993	<i>Legazpi barrutiko itzen bilduma</i>	271	-
Uriarte Garai	1995	<i>Fruizko hizkera: azterketa linguistikoa</i>	757	34
Urkijo	1994	<i>Zenbait apunte Laudioko euskaraz</i>	220	-
Zuazo	2010	<i>Sakanako euskara. Burundako hizkera</i>	227	-
Zuazo	2013	<i>Mailopeko euskara</i>	367	-
Zuazo	2018	<i>Sarako euskara</i>	326	-
Zuazo	2021	<i>Baigorri eta Ortzaze ibarretako euskara</i>	438	-
Zubiri & Perurena	1998	<i>Goizueta eta Arano herrietako hizkeren ezaugarri orokorrak</i>	269	-